

Сорочан Тамара

Професійна діяльність андрагогів: сучасний погляд

Система післядипломної педагогічної освіти під впливом соціально-економічних змін у суспільстві стає більш орієнтованою як на соціальний та державний запит, так і на професійні та особистісні запити самих педагогів. *Андрагоги – фахівці, які в закладах післядипломної педагогічної освіти забезпечують професійне зростання педагогічних кадрів (викладачі та методисти)*, поступово переходять від трансляції ідеологічних установок та репродуктивних способів підвищення кваліфікації до опанування сучасних технологій розвитку професіоналізму. Андрагогіка все частіше визнається окремою галуззю педагогіки, тому актуалізується проблема оновлення змісту, методик, технологій діяльності, обґрунтування функцій андрагогів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Закономірності андрагогіки, теорію та практику діяльності андрагогів у системі післядипломної педагогічної освіти в українській науці досліджували:

- Н. Бібік, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник, М. Романенко, О. Савченко, В. Семиченко, О. Сухомлинська – світоглядні засади, закономірності професійного та особистісного зростання в умовах переходу до суспільства знань, професійний розвиток на основі компетентнісного підходу;
- С. Болтівець, Н. Протасова, В. Пуцов – науково-теоретичні основи андрагогіки;
- Л. Набока, О. Пехота, Л. Пуховська, В. Пуцов, А. Старєва – науково-методичні основи підготовки андрагогів до роботи у системі післядипломної педагогічної освіти;
- В. Олійник, Л. Даниленко, Н. Клокар, Л. Покроєва, Т. Сорочан,

Є Хриков – принципи та технології організації післядипломної освіти педагогів на засадах андрагогіки;

- О. Адаменко, С. Крисюк, А. Кузьмінський, Н. Чепурна – історію вітчизняної післядипломної освіти як системи освіти дорослих;
- Л. Пуховська, Р. Шиян – особливості системи післядипломної педагогічної освіти в європейському вимірі.

В Україні розроблено **сучасні технології післядипломної освіти педагогів** на засадах андрагогіки: розвиток професіоналізму керівників шкіл (Л. Даниленко, Б. Жебровський, Л. Карамушка, Т. Сорочан, Г. Тимошко, Є. Хриков) та молодих спеціалістів (Б. Дьяченко, Н. Огренич, О. Онаць), «Технопарк для освітян» (Т. Сорочан, А. Данильєв, Б. Дьяченко, О. Рудіна), опорний конспект для слухачів курсів підвищення кваліфікації (Т. Сорочан, А. Данильєв), дистанційна освіта (В. Олійник, Н. Клокар), науково-методичний супровід (Т. Сорочан, Л. Покроєва), організація самоосвіти педагогів (В. Арешонков, М. Романенко), експертиза педагогічної діяльності (З. Рябова).

Відповідно до наказу Міністерства освіти та науки України у Луганському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти розпочато експеримент всеукраїнського рівня щодо розробки та апробації структурно-функціональної моделі системи професійного розвитку керівників і педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів у післядипломній педагогічній освіті регіонального рівня. Методологія експерименту ґрунтується на андрагогічному підході, а одним із провідних завдань експерименту є опрацювання технологій підготовки андрагогів до виконання своїх функцій.

У ході підготовки до експерименту накопичено досвід підвищення кваліфікації керівників і педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів за денною, заочною, дистанційною формами навчання, відповідно розроблено та запроваджено близько 80 варіантів начальних планів, видано необхідне навчально-методичне забезпечення. Розпочато опрацювання цілісної

системи професійного розвитку, яка б забезпечувала наступність навчання на курсах підвищення кваліфікації та в міжкурсний період.

Для навчання керівників і педагогічних працівників відповідно до принципів андрагогіки використовується наявний педагогічний досвід. З цією метою узагальнено та висвітлено у виданнях інституту близько 1000 адрес досвіду з менеджменту освіти, використання комп'ютерних технологій, запровадження інновацій, розробки технологій навчання та виховання.

Матеріали діяльності інституту використані в 7 захищених дисертаціях та в 20 дисертаційних дослідженнях, які ведуться зараз викладачами і методистами. Зокрема, в галузі післядипломної освіти захищено докторську дисертацію за проблемою розвитку професіоналізму керівників загальноосвітніх навчальних закладів (Т. Сорочан, 2005) та кандидатську дисертацію за проблемою розвитку професіоналізму молодих учителів (Б. Дьяченко, 2000).

За багаторічну інноваційну діяльність у галузі післядипломної освіти на Міжнародних виставках «Сучасна освіта в Україні» та «Інноваційні технології навчання» інститут нагороджено 10 дипломами, трьома медалями, двічі присвоєно Почесне звання «Лідер сучасної освіти» та звання лауреата в номінаціях «Інновації у вихованні молоді» та «Інновації у післядипломній освіті дорослих». Усе це є свідченням поступу до забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти в регіоні.

Проте модернізація системи післядипломної педагогічної освіти регіонального рівня можлива, перш за все, за умов високого професійного рівня андрагогів.

На професійну діяльність андрагогів впливає низка **чинників**.

Поступ до суспільства знань, глобалізація сучасного світу, інтеграція в Європейський та світовий освітній простір зумовлюють нові вимоги до учасників навчально-виховного процесу. Посилюється **культуротворча функція освіти**. Освіта стає самоцінністю і суттєво впливає на формування ціннісних орієнтацій особистості, громадянина, суспільства в цілому.

Загальна сутнісна ознака модернізації полягає в спрямованості на тривалі інновації, які забезпечують **зміни світогляду** людини. Це зумовлює необхідність зміни педагогічного мислення, яке має досягнути цінність особистості в контексті загальнолюдських і культурних цінностей.

Андрагоги у своїй діяльності враховують **особливості навчання дорослих**. Провідним мотивом дорослої людини є прагнення до вирішення важливих для неї професійних проблем з використанням набутих знань. На думку дослідників проблем андрагогіки, дорослі активні та самостійні у процесі навчання, прагнуть до максимального використання життєвого та професійного досвіду. Саме тому андрагог та педагог, який навчається, мають стати партнерами у спільній діяльності. Більш затребуваними стають **активні методи навчання** (тренінги, кейс-технології, дискусії, ділові ігри, майстер-класи). Вони дозволяють моделювати ситуації з практики, виробляти вміння, створювати атмосферу творчості в процесі навчання.

Загальна середня освіта набула ознак модернізації та реформування, тобто, динамічних змін. Такі системи підпадають під закономірності синергетики. Нестабільність зумовлює потребу педагогів у постійному оновленні знань і вмінь, у розвитку компетентностей, які дозволяють здійснювати професійну діяльність в інноваційному середовищі. Це можливо за умови **безперервності післядипломної освіти**, якщо систематичні курси підвищення кваліфікації змістовно та організаційно поєднані з міжкурсним періодом, тобто, якщо створено цілісну систему безперервного професійного зростання педагогів та керівників навчальних закладів.

Професійні запити педагогів стають дедалі більш різноманітними, оскільки посилюється тенденція введення інновацій у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів (перехід до нового змісту та термінів навчання, до профільної старшої школи, введення незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів тощо). Значний інноваційний потенціал має комп'ютеризація навчально-виховного процесу. Крім того, очевидні відмінності у змісті та структурі освіти в закладах різного типу. Все це

зумовлює необхідність **диференціації** післядипломної освіти, створення **варіативної системи** роботи з педагогами, яка б давала їм можливість обирати зміст і форми професійного розвитку.

У сучасній системі освіти посилюється тенденція відходу від уніфікації, урізноманітнюються освітні практики, запроваджуються оригінальні авторські методики, що актуалізує необхідність **науково-методичного супроводу** унікального досвіду кожного педагога та педагогічних систем шкіл.

Зазначені сучасні тенденції дозволяють виокремити провідні **функції андрагогів**.

❖ **Андрагог-викладач**

Навчання в системі післядипломної педагогічної освіти спрямоване на оновлення знань, опанування професійних компетенцій, організацію самоосвіти. Функція сучасного андрагога полягає не лише в тому, щоб дати знання, провести лекції чи семінари, а й у сприянні вибору доцільної моделі безперервної освіти для кожного педагога, поєднанні змісту освіти на курсах підвищення кваліфікації та міжкурсового періоду, наданні рекомендацій щодо самоосвіти. Таким чином, функція андрагога-викладача включає не тільки навчальну роботу, а й *тьюторство*.

У центрі уваги андрагога-викладача мають бути сучасні технології, методики, методи навчання. Наведемо найбільш розповсюджені приклади.

Ділова гра – це імітація ситуації з моделюванням професійної діяльності за попередньо встановленими правилами, в якій важливий не результат, а процес. Мета гри – визначити власне ставлення до тієї чи іншої проблеми, порівняти різні підходи, спробувати в ігровій формі застосувати можливі варіанти власної діяльності, відчувати реакцію інших людей на ті чи інші обставини або рішення.

У професійних *тренінгах* переважають мотиви співпраці, прагнення до професійного й особистісного зростання, що впливає із парадигми інформаційної взаємодії. Технологія проведення професійного тренінгу ґрунтується на блочно-модульному принципі. Вона включає поетапне навчання

із максимальним використанням активних розвиваючих методів практичного засвоєння конкретних прийомів.

Крім загальновідомих активних та інтерактивних технологій навчання дорослої аудиторії, ми апробували технології *опорного конспекту*. Слухачам пропонується «робочий зошит», у якому подані опорні сигнали – слайди, що використовуються викладачем під час лекції. Це дозволяє підготувати слухачів до активного сприйняття навчального матеріалу, ефективно використовувати навчальний час, залучати слухачів до обговорення проблеми, дискусії у ході заняття.

❖ *Андрагог-фасилітатор*

Функція фасилітації на практиці реалізує принципи гуманізації, особистісної зорієнтованості всієї системи освіти, у тому числі й післядипломної педагогічної освіти. Ця функція виявляється у створенні умов, які дозволяють кожному вчителю та керівнику розкрити свій творчий потенціал, вмотивовують розвиток професіоналізму та прагнення до самоосвіти. З таких позицій андрагоги допомагають педагогічним працівникам усвідомити самоцінність та унікальність власного педагогічного досвіду.

У нашому досвіді роботи практичній реалізації функції фасилітації сприяло використання *технології «Технопарк для освітян»*, яка спрямована на наукову та ресурсну підтримку інноваційної діяльності педагогів.

Технопарк для освітян – модель взаємодії обласного інституту післядипломної педагогічної освіти із педагогами, керівниками, загальноосвітніми навчальними закладами в цілому щодо реалізації інноваційних ідей з метою отримання нової якості освіти.

Нами визначено основні складові моделі технопарку для освітян. Перша з них – продукування інноваційної ідеї, яка могла б забезпечити новий рівень якості освітніх послуг, нову якість кінцевого освітнього продукту, тобто рівня підготовки учнів, їхньої компетентності, готовності до навчання впродовж життя, а також виокремлення цієї ідеї, її формулювання та обґрунтування.

Друга складова – розробка нових моделей навчально-виховного процесу, в яких буде реалізовано цю ідею. Це потребує нового цілепокладання, залучення нових матеріальних і фінансових ресурсів, нового рівня підготовки педагогічних кадрів.

Третя складова – створення, опанування, апробація нових педагогічних технологій, які будуть ефективними в умовах інноваційної діяльності.

Четверта складова – визначення та обґрунтування нових критеріїв якості освіти, які за своїм обсягом та змістом будуть достатніми для діагностики, оцінювання та моніторингу результатів управління школою, навчально-виховного процесу, реалізації інноваційних освітніх програм і проектів.

Завершальна складова – аналіз і узагальнення показників ефективності управлінських рішень щодо реалізації інноваційної ідеї, отримання нового освітнього продукту та нової якості освітніх послуг.

❖ *Андрогог-консультант*

Функція консультування набуває все більшого значення в системі післядипломної педагогічної освіти. Вона спрямована на задоволення індивідуальних професійних запитів, вирішення практичних педагогічних завдань, підтримку інноваційної діяльності. Практика показує, що теоретичні засади та технології консультування не достатньо опановані фахівцями системи післядипломної педагогічної освіти. Реалізація цієї функції ґрунтується на взаємодії, яка передбачає довіру, спільний аналіз проблеми та пошук шляхів її вирішення.

Консультування, таким чином, являє собою організовану взаємодію між консультантом (андрагогом) і клієнтом (педагогом, керівником навчального закладу), спрямовану на вирішення проблем і внесення позитивних змін у діяльність певного спеціаліста чи організації в цілому. Мета консультування в менеджменті (консалтингу) – допомогти керівникові більш глибоко усвідомити те, що відбувається в освітньому просторі, чітко визначити мету власної діяльності та мету діяльності освітнього закладу, зробити вибір, обґрунтувати управлінське рішення.

Вирішувати проблеми освітян андрагог може в ході групових занять. Так, *модерування* – діяльність, спрямована на розкриття потенційних можливостей фахівців. В основі модерування лежить використання спеціальних технологій, які допомагають організувати процес вільної комунікації, обміну думками, судженнями, що підводить учасників до прийняття професійно грамотного рішення за рахунок реалізації внутрішніх можливостей. Модерування не привносить нового, а лише допомагає потенційне зробити актуальним. При цьому індивідуально значиме стає колективно значимим. Функція модератора – допомогти спеціалістам, які навчаються, виявити приховані можливості та нереалізовані вміння.

Супервізія інтегрує можливості модерування та консультування. Супервізія – це, по-перше, професійне консультування і супровід спеціаліста більш досвідченим спеціалістом, що виключає формальний контроль і оцінку; по-друге, спосіб створення психологічно комфортних умов для суб'єктів професійної діяльності, по-третє, засіб виправлення професійних помилок.

❖ *Андрагог-експерт*

Експертиза як функція післядипломної педагогічної освіти досить часто затребувана в практиці. Це зумовлюється тим, що діяльність андрагогів пов'язана з аналізом та оцінюванням діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, експериментальних майданчиків, окремих педагогів, зокрема, у процесі узагальнення досвіду, при проведенні моніторингових досліджень чи атестації.

Метод експертної оцінки дозволяє дослідити позитивні та негативні тенденції в освітній практиці. Порівняти отримані результати з поставленою метою. Важливою передумовою експертизи є розробка критеріїв, показників, індикаторів для оцінювання різноманітних педагогічних об'єктів і процесів, а також оволодіння певним дослідницьким інструментарієм.

❖ *Андрагог-методист*

Методична функція в умовах демократизації освіти набуває нового значення та наповнюється новим змістом. Оскільки педагоги працюють в

умовах вільного вибору різних варіантів навчальних планів, програм, підручників, то рекомендації фахівців системи післядипломної педагогічної освіти перестають бути догмою, відповідність якій контролюється органами управління освітою.

На нашу думку, більше відповідає сучасним умовам технологія науково-методичного супроводу. *Науково-методичний супровід ми розуміємо як технологію процесу безперервної професійної взаємодії суб'єктів педагогічної діяльності з метою розробки, обґрунтування, практичного впровадження, апробації інноваційних підходів до вирішення актуальних проблем освіти. Це професійна педагогічна взаємодія суб'єктів освітньої діяльності, необхідними умовами якої є добровільність та партнерство, визначальними ознаками – особистісний та професійний розвиток учасників, а результатом – новий рівень якості освіти.*

Отже, сучасний погляд на функції андрагогів дозволяє констатувати їх ускладнення та оновлення змісту. Це приводить до висновку щодо необхідності спеціальної підготовки андрагогів до роботи в системі післядипломної педагогічної освіти.

Зокрема, можна навести наступні аргументи для підтвердження такої позиції: високий освітній рівень педагогічних працівників і керівників загальноосвітніх навчальних закладів; різноманітність складу вчительської аудиторії за віком, статтю, стажем педагогічної і управлінської діяльності, освітніми та культурними потребами тощо; відмінність завдань, які стоять перед різними типами загальноосвітніх навчальних закладів; партнерство як форма взаємодії в навчанні дорослих.

У контексті андрагогічної проблематики варто звернутись до дискусії щодо вживання термінів «міжкурсний» або «міжатестаційний» період, яким фахівці позначають безперервність післядипломної освіти педагогічних кадрів. Ті науковці, які є прибічниками терміну «міжатестаційний період», наголошують на доцільності врахування періодичності в атестації педагогічних кадрів, а ті, хто вживає термін «міжкурсний період», пояснюють свою позицію

тим, що курси підвищення кваліфікації є провідною, змістовно насиченою формою навчання педагогів. Ми дотримуємось думки, що навчання педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти має вмотивовуватись не стільки формальною необхідністю пройти атестацію, скільки прагненням до саморозвитку, професійного зростання, які є передумовами здійснення професійної педагогічної діяльності на рівні сучасних вимог, тому частіше використовуємо термін «міжкурсний період».

Проте й він вже є дещо застарілим, адже також не відображає повною мірою ідеї освіти впродовж життя, безперервної післядипломної педагогічної освіти, самоцінності високого рівня професіоналізму педагога. Тому ми ввели поняття «андрагогічний цикл». Пояснюємо доцільність його введення тим, що в процесі післядипломного навчання відповідно до теоретичних положень андрагогіки педагогічні працівники та керівники шкіл мають набувати нових компетенцій або оновлювати ті, що вже сформовані. Кожного разу новий етап професійного розвитку ґрунтується на попередніх надбаннях педагога, тому йдеться про певну циклічність. Що ж зумовлює перехід на новий етап? Стимулами, мотивами безперервного навчання стають виклики часу, зміни освітньої практики, які спонукають педагога до опанування нових професійних компетенцій, що в сукупності визначають рівень його професіоналізму. Отже, поняття «андрагогічний цикл» віддзеркалює концепцію безперервного навчання педагогів у системі післядипломної освіти на засадах андрагогічного та компетентнісного підходів.

Схема андрагогічного циклу (в окремому файлі)

Таким чином, система післядипломної педагогічної освіти під впливом соціально-економічних змін, які відбуваються в суспільстві, виявляє тенденцію орієнтації не лише на вимоги держави, а й на особистісні та професійні запити самих педагогів. Вона спрямовується на оновлення всієї системи безперервного професійного розвитку керівників і педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів, а саме: на врахування тенденцій розвитку суспільства, на опанування нового змісту та педагогічних технологій, на впровадження

інновацій, на розвиток уміння зіставляти локальні проблеми своєї управлінської та педагогічної діяльності із загальнодержавними пріоритетами, на вмотивованість власного професійного зростання. Все це зумовлює необхідність нових підходів до осмислення діяльності андрагогів, опанування ними сучасних технологій освіти дорослих і професійного розвитку.

Література

1. Андрагогічні проблеми у підготовці викладачів для системи післядипломної освіти / [Пехота О.М., Пуцов В.І., Набока Л.Я., Старєва А.М.]. – К., 2006. – 96 с.
2. Змеев С. Андрагогика: теоретические основы обучения взрослых / Змеев С. – М.: ПЕРСЕ, 2003. – 207 с.
3. Клокар Н.І. Характеристика моделі підвищення кваліфікації педагогічних працівників на засадах диференційованого підходу / Клокар Н.І. // Педагогіка і психологія. – 2007. - №4 (57). – С. 53 – 61.
4. Кремень В. Освіта і наука України. Шляхи модернізації: [факти, роздуми, перспективи] / Кремень В. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.
5. Методологічні та методичні проблеми післядипломної педагогічної освіти у контексті андрагогічних ідей: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Луцьк: ВІППО, 2006. – 276 с.
6. Науково-методичне забезпечення переходу на кредитно-модульну форму навчання в післядипломній педагогічній освіті / [авт.-уклад.: Л.Д. Покроєва, З.В. Рябова, А.Б. Уліщенко]. – Х.: ХОНМІБО, 2008. – 136 с.
7. Олійник В. Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: [монографія] / Олійник В. – К.: Міленіум, 2003. – 594 с.
8. Покроєва Л. Роль обласного інституту післядипломної педагогічної освіти в модернізації освіти в Україні / Покроєва Л. // Освіта на Луганщині. – 2003. – №2 (19). – С. 50 - 54.

9. Постдипломное образование: материалы VI международной конференции кафедры педагогики и андрагогики Санкт-Петербургской академии постдипломного педагогического образования. – Санкт-Петербург, 2006. – 379 с.
10. Романенко М.І. Післядипломна педагогічна освіта в контексті процесів формування глобальної освіти / Романенко М.І. // Нива знань. – 2008. - №1. – С. 6 – 11.
11. Рябова О. Експертиза професійної діяльності педагогічних працівників / Рябова Олена // Практика управління закладом освіти. – 2008. - №3 (20). – С. 30 – 36.
12. Савченко О. Цілі і цінності реформування сучасної школи / Савченко О. // Філософія освіти в сучасній Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – К.: 1997. – С. 47 - 54.
13. Сорочан Т.М. Андрагогічні засади післядипломної освіти педагогічних працівників / Сорочан Т.М., Рудіна О.М. // Освіта на Луганщині. – 2007. - №1 (26). – С. 9 – 15.
14. Сорочан Т. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: [монографія] / Тамара Сорочан. – Луганськ: Знання. – 2005. – 384 с.
15. Poradnik edukatora – Warszawa, 2005. – 334s.

Відомості про автора:

Сорочан Тамара Михайлівна, ректор Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, доктор педагогічних наук, професор.